Маргарет М. Мичел

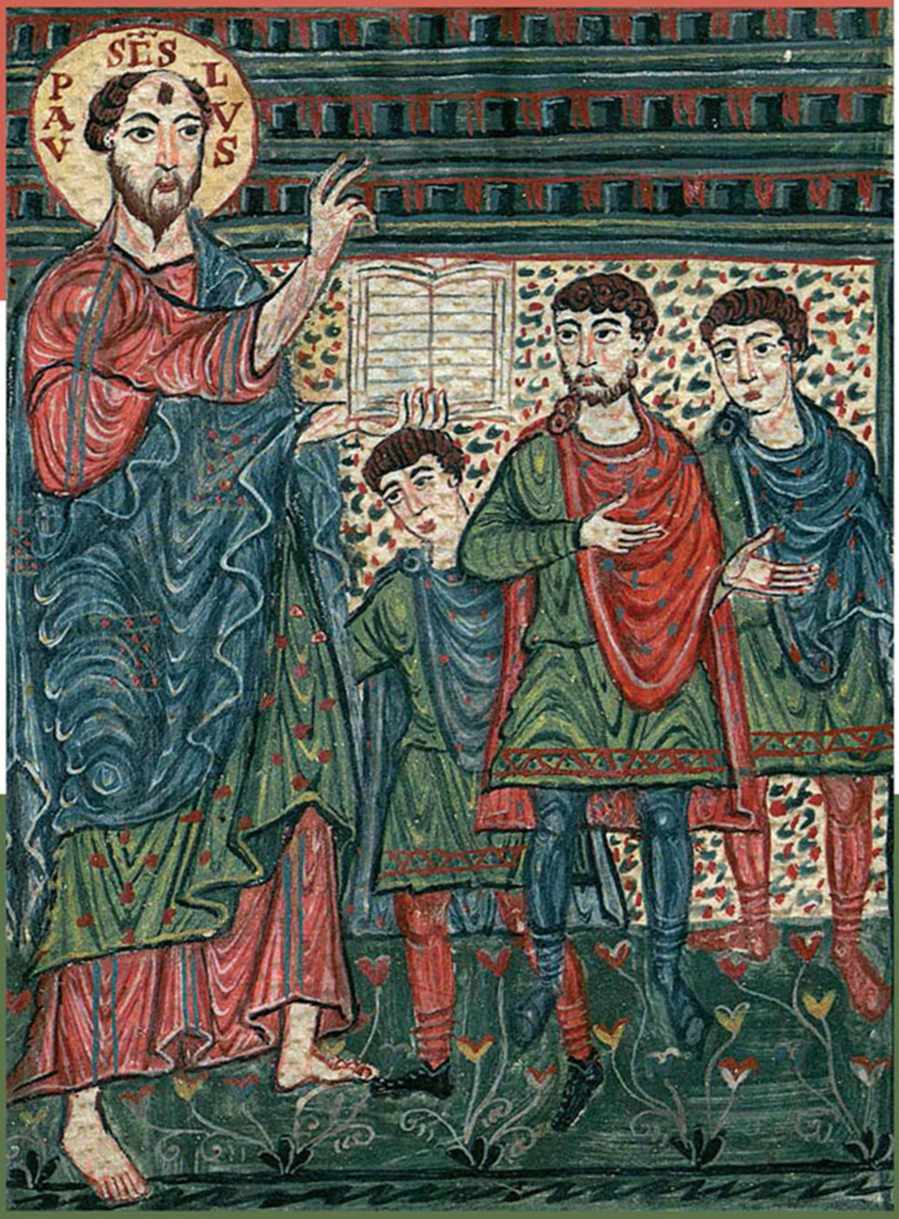

ПАВЛЕ, КОРИНЋАНИ И РОЂЕЊЕ ХРИШЋАНСКЕ ХЕРМЕНЕУТИКЕ

С благословом
епископа жичког г. Јустина (Стефановића)

Наслов изворника:
Margaret M. Mitchell, *Paul, the Corinthians and the Birth of Christian Hermeneutics*
Cambridge University Press, New York, 2010.

Уредници
Сестринство манастира Градац
Проф. др Предраг Драгутиновић

Стручна рецензија
Проф. др Предраг Драгутиновић

Редакција превода
Јанко Николић

Лектура и коректура
Проф. др Дијана Црњак

Дизајн, слог, прелом и индекси
Срећко Петровић

Издавачи
Манастир Градац
Библијски институт ПБФ-а у Београду

Штампа
Принт-промет, Краљево

Тираж
500

ISBN 978–86–909951–7–2

Маргарет М. Мичел

ПАВЛЕ, КОРИНЋАНИ И РОЂЕЊЕ ХРИШЋАНСКЕ ХЕРМЕНЕУТИКЕ

Са енглеског превела
Фива Савковић

Манастир Градац, 2017

Садржај

Увод у српско издање VII
Предговор ауторке 1
Белешке о стилу 5
Листа скраћеница 6
Скраћенице назива књига Светог Писма 7
Прво поглавље
Коринтски *diolkos*: пут ка ранохришћанском тумачењу Библије 9
Друго поглавље
Agôn Павловог тумачења 33
Треће поглавље
Антрополошка херменеутика: између реторике и филозофије 61
Четврто поглавље
Огледало и вео: херменеутика прикривања 87
Пето поглавље
Видљиви знаци, многоструки сведоци:
критеријуми тумачења у полемичној парадигми 113
Шесто поглавље
Херменеутичка исцрпљеност и крај(еви) тумачења 133
Напред и назад: последњи кораци 147
Крај и крајеви тумачења 159
Библиографија 161
Референтна дела 161
Примарни извори 161
Секундарни извори 163
Индекси 171
Индекс библијских стихова 171
Индекс ранохришћанске литературе и патристичких извора 174
Индекс грчко-римских текстова 176
Индекс важних грчких термина 177
Индекс кључних појмова 178
Индекс библијских имена 181
Именски индекс аутора 182
Индекс топонима 186

Увод у српско издање

Маргарет М. Мичел, један од водећих светских истраживача на пољу библистике и патрологије данас, професорка је Новога завета и Ранохришћанске литературе на Divinity School Универзитету у Чикагу. Она је ауторка више запажених наслова на пољу библијско-патристичких студија, попут *Paul and the Rhetoric of Reconciliation*: *An Exegetical Investigation of the Language and Composition of 1 Corinthians* (1991), *The Heavenly Trumpet: John Chrysostom and the Art of Pauline Interpretation* (2002), заједно са Frances M. Young приређивач је *The Cambridge History of Christianity*, *Vol. 1: Origins to Constantine* (2006), а њен вишедеценијски рад ускоро ће бити прегледно доступан у низу зборника сабраних текстова, од којих је први већ објављен: *Paul and the Emergence of Christian Textuality*. *Early Christian Literary Culture in Context. Collected Essays*, *Vol. 1* (2017).

Књига „Павле, Коринћани и рођење хришћанске херменеутике" заснована је на предавањима која је М. Мичел одржала на Оксфорду 2008. године (Speaker's Lectures in Biblical Studies). Неколико година касније (2010) Cambridge University Press објавио је предавања у виду књиге која је имала значајан одјек у јавности и затим је пропраћена низом приказа и рецензија широм света.

Књига је подељена на шест тематских поглавља. У првом поглављу „Коринтски *diolkos*: пут ка ранохришћанском тумачењу Библије" ауторка поставља основне принципе свога истраживања. Диолкос, познато место близу древног Коринта, маркира пут-канал који је омогућавао транспорт робе од Егеја до Јадрана и Италије и служи као метафора за интерпретативни процес који се одвија у коринтској кореспонденцији. Уводећи нас у тематику, ауторка наводи да су Ориген и Григорије Ниски оправдавали употребу алегоријског метода углавном цитирајући из посланица Коринћанима (1Кор 2,10–16; 9,9–10; 10,11; 2Кор 3,6; 1,15–16), што указује на снажан херменеутички потенцијал ових списа. Потом ауторка наставља указујући на чињеницу да су Павлове посланице Коринћанима ситуативни списи који представљају неку врсту „епистоларног романа" (17). Мичел реконструише основе коринтске кореспонденције заступајући тезу да је 1. посланица Коринћанима целовит спис, док се 2. посланица Коринћанима у ствари састоји од пет првобитно независних и не нарочито смислено увезаних текстова (8; 2,14–7,4; 10–13; 1,1–2,13 и 7,5–16 и 13,11–13; 9), с тим што тај моменат није важан за њена истраживања и поенту. Оно што је кључно у поставци теме јесте „да Павлова писма немају и никад нису имала јединствено и недвосмислено значење" (22): „Мој први циљ био је да покажем како у коринтској кореспонденцији налазимо динамичан процес утврђивања значења између Павла и Коринћана кроз серије

писама у којима се изнова тумачи оно што је написано, исказано и визуелно представљено" (147). Такође: „Покушавам показати да за хришћанску традицију коринтска кореспонденција јесте пресудна епизода у историји ове колизије између речи, намере и значења" (94). Наиме, херменеутика се рађа из неспоразума (16). Павлов однос са Коринћанима прожет је свим могућим комуникационим потешкоћама и он је увек изнова позван да протумачи оно што је претходно рекао или написао: „Али много тога је смештено између подрхтавајуће бојажљивости почетног, вероватно усменог еванђелског предања и његовог сажимања у пре- (или пост-)вербална негодовања и одобравања можда две године касније, и све се то десило – и ово је моја кључна мисао – услед једног конфликта и неспоразума" (16). Међутим, од тренутка неспоразума из кога се рађа херменеутика почиње да се одвија херменеутички процес кроз који апостол Павле покушава да наново успостави свој ауторитет, упркос свим потешкоћама. У ту сврху он цитира Писмо, мисли дуж Писма. У том смислу М. Мичел формулише циљ свога истраживања: „У овој књизи желим да истакнем како је пресудно утицајна била кореспонденција са Коринћанима у ранохришћанској егзегетској пракси, и да утврдим да постоји релативно једноставан разлог за ово, установљен у историјском и епистоларном контексту овог низа писама. Са становишта историјског Павла и низа писама средњих 50-их, у Коринту је смисао текста доведен у питање зато што је било много неспоразума и сумњи у Павлов *logos*, и затим је уследила апологетика. Ово је Павла наводило да тражи, изнова и изнова, нове начине да разјасни значење – речима Писма, својим речима и речима својих кореспондената. Епистоларна размена с Коринћанима била је и јесте дописни курс у практичној, заправо тактичкој, херменеутици" (32).

Друго поглавље „*Agôn* Павловог тумачења" показује, уз помоћ Цицероновог *De Inventione* и, иначе у истраживањима незаслужено мало запажене књиге Кејти Иден, *Hermeneutics and Rhetorical Tradition: Chapters in the Ancient Legacy and its Humanist Reception* (1997), да је Павлова херменеутика заснована на реторичкој борби (*agôn*) за сопствени став. У тој борби Павлова тумачења, као и тумачења каснијих хришћанских мислилаца, варирају у односу на учинак који могу да постигну у једној или другој ситуацији. Она могу бити алегоријска, могу бити буквална, у зависности од потребе и жељеног учинка. Антички ретори обучавали су се у томе да учинковито аргументују за своју ствар, користећи при томе сваки метод који подиже убедљивост аргумента: „У ствари, општа места по себи тактички варирају у начину на који граде кључни чинилац у значењу текста – понекад се фокусирају на писца, некад на сам текст, у другим случајевима на читаоца. Из тога следи да херменеутичка теорија и пракса нису никада у потпуности раздвојиве. Део интерпретативних тактика јесте (...) позивање на право теоретско оправдање одређеног тумачења које је понуђено. Према томе, стратешка варијабилност у употреби текстуалних доказа усађена је у

Предговор ауторке

Књига која је пред вама садржи текст серије предавања из библијских студија под називом Speaker's Lectures, које сам изложила на Оксфордском универзитету у периоду Педесетнице 2008. Шест предавања овде се појављују онако како су била изговорена том приликом. Она треба да буду читана као лекције, међусобно повезане. Приступ који заступам овде, „у читању Павла уздуж и попреко", истовремено служи као посебни историјски доказ о херменеутичком утицају Павлових посланица Коринћанима на ранохришћанску егзегезу, и као илустрација другог начина промишљања и представљања „историје рецепције" или *Wirkungsgeschichte* („историје учинака") библијских текстова. Оно што настојим да оживим у овим предавањима нарочито је осећај за динамизам Павлових писама, и у њиховом непосредном историјском контексту и у њиховој каснијој улози као утицајних светих списа на позноантички хришћански покрет. Неки од уобичајених начина излагања, а посебно тумачења и савремене катене ранохришћанске егзегезе коју оне покушавају да оживе, веома тешко могу да предоче читаоцу ову интерактивну природу Павлових посланица, пошто многодимензионални квалитет те интеракције бива сведен на линеарну димензионалност писане странице. Тај метод сакупљања и уређивања (премда има своју важност), поред тога, превише је одређен концептуализацијом подухвата у ком се више истражује како ранохришћански тумачи *тумаче* дати текст него како *тумаче помоћу* њега. У овим предавањима предлажем нови начин размишљања о ранохришћанској егезегези, који озбиљније обухвата стратешки и реторички квалитет овог интерпретативног подухвата. „Полемична парадигма тумачења", коју предлажем, утемељује ранохришћанску егзегезу у њој својственом историјском контексту (грчко-римског

ПРВО ПОГЛАВЉЕ

Коринтски *diolkos*: пут ка ранохришћанском тумачењу Библије

Негде у последњој четвртини четвртог века, на захтев Олимпијаде, ђаконисе у Константинопољу, Григорије Ниски је написао увод у своје *Тумачење Песме над песмама*. На самом почетку Пролога он смешта своје дело у егзегетски *agôn* – сукоб или борбу између два актуелна приступа библијском тумачењу – „дословног" и „алегоријског":

> Пошто неки црквени Оци мисле да је исправно да се увек држимо дословног значења[1] (*lexis*) Светог Писма и не слажу се са тим да је било шта у њему речено кроз загонетке и алегорије (*ainigmata kai hyponoiai*) ради наше користи (*ôpheleia*), сматрам нужним да говорим у одбрану (*apologeisthai*) ових појединости пред онима који изричу против нас такве оптужбе, пошто по нашем мишљењу нема ничег неразумног у озбиљном разматрању свих могућих значења ради проналажења користи (*ôphelimon*) коју можемо имати од божански надахнутог Писма.

Дајући себи улогу браниоца алегорије од оних који је оптужују, Григоријев први корак је уобичајени реторички позив на *ôpheleia*/*utilitas* као меру оправданог и здравог тумачења. У наставку он развија ову мисао у начело:

> Стога, ако уистину дословно значење (*lexis*) – схватање речи онако како је изговорена (*hôs eirêtai nooumenê*), нуди неку корист, онда већ имамо оно што треба да буде предмет нашег разматрања. Али, ако нешто речено на скривен начин (*meta epikrypseôs*), одређеним алегоријама или загонеткама (*hyponoiai kai ainigmata*), не доноси никакву корист на основу очигледног значења (*to procheiron noêma*), промишљаћемо о овим речи-

[1] Превод појма *lexis* према LPGL, *s. v.* 9. Могло би се превести и као „дословног текста" (комбинација ова два превода прецизно именује херменеутички проблем).

КРАЈ И КРАЈЕВИ ТУМАЧЕЊА

Враћајући се последњи пут Григорију Ниском, хајде да видимо како он приводи крају свој Пролог за *Тумачење Песме над песмама*:

> Дакле, нека ово остане као аргумент одбране (*apologia*), од мојих речи до твоје умности, Олимпијадо, пред онима који одлучују да ништа више од самоосведоченог значења текста (*mêden pleon para tên procheiron tês lexeôs emphasin*) не треба тражити у божанским речима Писма. Јер, иако је Ориген уложио напоран рад на овој књизи као чин љубави, ми смо, такође, били жељни да предамо наш рад у писаном облику, и нека нико то не чини разлогом за оптужбу (*enkaleitô*), посебно у сусрету са божанским исказом апостола који каже: „Свако ће примити плату према својем делу" (1Кор 3, 14–15). Моје литерарно дело није састављено ради истицања (*pros epideixin*), али, када неки од наших пријатеља због љубави према учењу прибележише пишући много тога што смо говорили у цркви, узео сам из њихових руку оно што су њихове белешке сачувале пратећи мој говор, и, сам додајући нешто више (додатак који је био неопходан), обликовао сам садржај као омилију, износећи дословно (*pros lexin*) непрекидну *theôria* (контемплативну интерпретацију) речи. Ово сам успео онолико колико су ми време и други послови то омогућили, у данима поста [Великог поста]. Наш дискурс о овој библијској књизи био је са нестрпљењем изговорен јавно у овим данима поста. Ако Бог, дародавац нашег живота, дарује довољно времена и мирне околности (*eukairia*), можда у догледно време размотримо преостали део. За сада (*nun*), прешли смо кроз око пола књиге нашим разматрањем (*logos*) и контемплативним тумачењем (*theôria*).[67]

Још увек унутар полемичне парадигме, Григорије покреће кормило ове књиге са надом да му она неће донети оптужбу; попут Павла у 2Кор 1, 12–14, Григорије се креће између земаљског замерања које наслућује за свој егзегетски рад и есхатолошке награде која, како је

[67] Григорије Ниски, *In Canticum Canticorum*, Prologue (GNO VI), стр. 12, II. 20–13, I. 21.

његов ментор Павле обећао, очекује сваког на основу тога како су његова дела процењена и одмерена. Григорије, који је размотрио жанр судске реторике на почетку свог литерарног пролога, завршава наглашавајући да његов рад није намењен беседничком преузношењу (*pros epideixin*). Његов циљ није представљање пишчеве способности, него наоружавање и опремање читаоца да настави дело одбране (*apologia*). Последња реч Пролога, као што и приличи, јесте *theôria*, свеобухватан термин за дубљи, виши, најпотпунији смисао текста који он брани и ватрено захтева. Григорије нам пружа унутрашњи поглед на своје говорништво и учење, и на то како се рад одвијао у тексту који он преноси. Он себе промишљено смешта у однос са својим егзегетским претком Оригеном, да би обезбедио место за себе у његовој традицији и објаснио зашто ипак још нешто треба да се каже. Григорије такође уклања могућу оптужбу за самовеличање тврдњом да подстицај за ову публикацију није његов. Па ипак, он тврди и то да је он *ӣреуредио* стенографске белешке, *аӯторизујући* у литерарном облику израду оног што је оригинално изговорио као омилије на Велики пост око 394. године, у јавном беседништву. Међутим, упркос целом овом подухвату, Григорије објављује оно што је, како и сам признаје, *недовршен рад*.[68] Његово егзегетско перо смештено је између писаних текстова Песме над песмама и Оригена прошлости и његове сопствене смрти. Он никад није завршио овај састав, премда изражава наду да ће то учинити. Заправо, он је убрзо потом склизнуо са историјске позорнице. Завршеци тумачења увек су на хоризонту, а никада у целини на видику.

* * *

[68] Постојеће омилије покривају Песму над песмама 1, 1–6, 8 (књига се наставља до 8, 15). Григорије потцењује свој напредак када каже да је успео да обради само пола књиге.

2.109–111 134
In Canticum Canticorum 62, 83
hom. 1 151
hom. 3 20
hom. 6 134
hom. 7 88, 135
Prologue 9, 10, 11, 12, 33, 39, 61, 62, 87, 113, 114, 134, 159

Диодор Тарсијски
Commentarii in psalmos I–L 161
Prologue, II, 123–62 12
Prologue, II. 127–8 133
Prologue, II. 132–53 153

Евсевије
Historia ecclesiastica 6.14.10 29
6.19.7 100

Евстатије Антиохијски
De engastrimytho 4.9 130
21.6 45
24.12–13 45

Епифаније
Panarion 72 131

Ермоген
On staseis 9 43

Игњатије Антиохијски
Посланица Ефесцима 7, 2 71
8, 2 71
16.1 71
18.1 71
Посланица Филипљанима 7, 2 71

Иринеј Лионски
Adversus haereses 1.5.6 70
1.6.2 73
1.8.3 72
1.9.4 44
4 73
4.33 73
4.33.1–7 73
4.33.7 73
5.6.1 74

Јероним
De viris illustribus 54 29

Јован Златоусти
De incomprehensibili dei natura 92, 162
hom. 1, II. 140–56 93
hom. 5, II. 315–35 93
De prophetiarum obscuritate 110, 162
hom. 1.6 111
Homiliae in epistulam i ad Corinthios 162
3.1 56
7.2 91, 92
12.1 56
16.1 48, 49
Homiliae in epistulam ii ad Corinthios 162
3.1 137
10.1 135
10.3 141
21.1 123
29.1 128
Homiliae in Genesim 106, 162
8.2 107

Климент Александријски
Stromateis 3.18.106 49

Ориген
Commentarii in epistulam i ad Corinthios 84, 162
26 50, 51
Commentarii in evangelium Joannis 162
13, 5–6 60
13.5.26 58
Commentarium in evangelium Matthaei 162
10.14 107
10.15 131
21.33–43 82
Commentarium in evangelium Matthaei (latin) 138 107
Contra Celsum 162
4.49 83
4.50 107
6.4 129
7.10 129
7.11 86
7.38 90
Exhortatio ad martyrium 90, 110, 162
13 90
Homilia 5 in I librum Regnorum 4.7 48
Homiliae in epistulam ad Romanos 5.2 107
Homiliae in Jeremiam 107, 108, 162
1 10, 11
1, 6 129
1.7 130, 152
1, 7–8 129
5 107

5.8 108, 109
5.9 109
12.1 66
Homiliae in Jesu Nave 9.4 107
9.8 83
Homiliae in Leviticum 8.5 83
9.8 83
Homiliae in Lucam 26.1 107
Homiliae in Numeros 7.2 107
Peri archôn 85, 94
1.1.2 107
4 74, 75, 78, 82, 85
4.1.1 75, 76
4.1–2 80
4.1.6 76, 77
4.1.7 77, 78, 95
4.2 74
4.2.1 76, 78
4.2.2 79, 82
4.2–3 78
4.2.3 79, 80, 129
4.2.4 80, 81, 82
4.2.6 83, 84, 85
4.2.8 129
4.2.9 129
Prologue 75, 76, 78
Philocalia 74, 81, 82, 85, 165
2.3 86

Псеудо-Златоусти
In venerabilem crucem sermo 137

Теодорит Кирски
Interpretatio in xiv epistulas s. Pauli 51
Quaestiones in Octateuchum 52, 163
15–16 53

ИНДЕКС ГРЧКО-РИМСКИХ ТЕКСТОВА

Аристотел
Ethica Nicomachea 5.10.8 39
9.3 60
9.3.3 60

[Дионисије Халикарнашанин]
Ars rhetorica 96, 161
8 96
8.2–3 97

Корнут
Theologiae graecae compendium 14, 161

[Либаније]
Characteres Epistolici 142

Платон
Respublica 533d 87

Плутарх
De audiendis poetis 19e–f 64

Секст Емпирик
Adversus mathematicos 2.36–38 43

Страбон
Geographica 8.6.20 14

[Цицерон]
Rhetorica ad Herennium 42, 161
2.9.13 55
2.9.13.–2.12.18 42

Цицерон
De inventione 39, 42, 161
2.39.115 40
2.40–48 40
2.40.116 41, 47, 103
2.40.117 41, 111, 141, 142
2.40.118–21 41
2.41.119 25, 39, 146, 150
2.41.120 41, 48
2.42.121–24 143
2.43.125 41, 55
2.44.127 48
2.45.132 41, 98
2.47.139 42
2.47.140 42
2.48.141 42
2.48.142 42, 58, 146
2.48.143 39, 104
2.49.145 31
2.49.147 42
2.50.152 55

ИНДЕКС ВАЖНИХ ГРЧКИХ ТЕРМИНА

agôn 9, 29, 33, 62
agôna 97
agônes 24
agônizontai 97

ainigma 11, 79, 88, 90, 92, 93, 149
ainigmata 9, 10, 79, 88, 90
ainigmati 68
ainigmatôn 90
akribeia 49, 92, 150, 151, 153
akribês 80
akribesteron 30, 32
akribodikaios 39
akribôs 58, 59, 114

allêgoria 10, 11, 12, 13, 64, 84, 153
allêgoroumena 12
apologia allêgoria 13
anagogê 10
anagôgê 153

anaskeuê 43, 116

diolkos 9, 14, 17, 21, 32, 62, 72, 86, 95, 114, 148

ekphrasis 143

emphasis 12, 61
emphainei 30
emphaseôs 12
emphasin 159

epidiorthôsis 48

epieikeia 39, 49, 96, 150, 151

euangelion 120, 130

heuresis 45, 46, 79, 96, 153

homonoia 63, 97

hyponoiai 9, 88
hyponoia 64

hypothesis 18, 44, 45, 46, 151

kataskeuê 43, 116
kataskeuazein 133

lexis 9, 33, 50, 77, 91, 96, 131
lexeis 43, 90
lexeôs 159
lexin 159

martyrion 85, 135, 141
amartyroi 130
emartyrêsen 114, 119
martyra 110
martyras 129, 130, 135
martyrei 120
martyrein 135
martyreis 114
martyres 114, 131
martyrêsai 114
martyria 75, 114, 120, 135
martyriôn 128
martyrô 120
martyrôn 114, 119, 120, 129
martyroumenon 119
martys 30, 53, 114, 142
memartyroumenê 130

mystêrion 28, 91
mysteria 79
mystêria 113
mystêriô 64, 65, 87
mystêriôn 58
mystikai 79

nous Christou 24, 63, 66, 80
noun Christou 59, 66

oikonomia 18, 22, 44, 45, 46, 86, 93
oikonomiai 79

ôpheleia 9, 33, 39, 58, 97, 150
epôphelê 10
ôphelein 10, 97
ôphelêsô 98
ôphelimon 9, 10, 13, 25, 150
ôphelimos 25

ôpheleia/utilitas 9

paideia 37, 132

periautologia 115, 123, 168

progymnasmata 43, 117, 123

schêmata 94, 96
eschêmatismenoi 96
eschêmatismenôn 96
metaschêmatizein 95, 125
metaschêmatizetai 112
metaschêmatizomenoi 112, 125
metaschêmatizontai 112
meteschêmatisa 55, 56, 95, 125
proschêma 106
schêma 97, 101

synkrisis 95, 104, 117, 118
asynkrita 131
synkrinein 65, 86
synkrinômen 131
synkrinontes 65, 86
synkrita 131

thêoria 10, 11, 12, 61, 133, 134, 153, 159, 160

topoi 146

tropologia 10
tropologein 84
tropologeisthai 84
tropologian 91

typikôs 11, 149

typos 53, 54
typoi 21, 90, 149

ИНДЕКС КЉУЧНИХ ПОЈМОВА

академско библијско проучавање 4, 150, 151, 152, 154, 158

алегорија 2, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 21, 22, 27, 28, 29, 33, 39, 52, 53, 54, 56, 59, 60, 61, 64, 68, 72, 79, 83, 84, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 94, 98, 102, 107, 112, 113, 129, 133, 134, 150, 152, 153, 154, 157
алегоријска композиција 157
ауторска насупрот интерпретативној 10
дословно насупрот алегоријском значењу 2, 9, 10, 40, 103, 112, 157
види и *allêgoria* [177]

аномејци 92, 93
антиохијско-александријска дебата 26, 39

антрополошка двострукост 69, 70

антрополошка троструко ст 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 80, 81, 85

антрополошка херменеутика 60, 61, 65, 70, 71, 75, 148

апокалиптички 24, 28, 65, 68, 75, 88, 94, 124, 154, 158

апологија алегорије 33, 39, 86, 157
види и *apologia allêgoria* 13
аријанци 56, 57

аристотелијанци 94

Беделиа, Амелија (*Bedelia, Amelia*) 41

безумни говор 123, 124, 125, 126, 143
безумно сведочење 124

валентиновци 72, 73, 74, 149, 154

вео 24, 28, 56, 65, 76, 77, 83, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 95, 99, 100, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 147, 157, 158

гностици 45, 70, 73, 75, 149
гностичка тумачења 44

Грци 64

двосмисленост 17, 36, 39, 47, 75, 78, 87, 92, 93, 94, 95, 101, 111, 141, 147, 154

део и целина 44, 45, 90, 93, 103, 105, 138, 142, 143, 148, 150, 151, 158

детерминистичка херменеутика 65, 91

докети 73

дословност као *topos* 54, 55, 58, 60, 98, 152

духовни људи 24, 53, 54, 60, 65, 66, 67, 69, 71, 72, 79, 87, 92
види и *pneumatikoi* 54, 65, 67, 69, 71, 72, 74, 79, 87

евионити 73

егзегетски термини 5, 13, 21, 81, 88, 130, 149
види и *ainigma*, *allêgoria*, *anagogê*, *emphasis*, *hyponoiai*, *hypothesis*, *lexis*, *oikonomia*, *thêoria*, *tropologia*, *typikôs*, *typos* [177]

епифанијски, у вези са Павловим телом и животом 22, 106, 117

жалац у месу 24, 126

Зевс (Варнава као Зевс) 14

знаци апостола 19, 117, 126

зуби цркве, Павле 134, 135

Израиљ 99, 105, 110
Израиљци 93

инвенција 26, 46, 129, 131
inventio 46, 96
види и *heuresis* [177]

јасност 24, 28, 77, 86, 88, 89, 92, 93, 94, 96, 98, 99, 107, 108, 110, 111, 112, 134, 137, 148, 154, 155, 156, 157

Јевреји 13, 25, 40, 63, 64, 72, 73, 75, 76, 78, 79, 82, 86, 102, 103, 106, 107, 110, 111, 132

Јевреји као херменеутички противници 75, 76, 78, 106

језици (*glossolalia*) 89, 97, 98

кључ свих библијских кључева 86, 148

Коринтска кореспонденција, низ писама 5, 18, 19, 20, 21, 22, 26, 28, 29, 32, 54, 68, 75, 81, 85, 86, 88, 89, 91, 93, 94, 99, 100, 115, 124, 129, 132, 136, 137, 139, 140, 147, 148, 157

корисност, корист – циљ егзегезе 9, 10, 13, 39, 97, 133, 150
видi и *ôpheleia* („корист”) [177]
види и добробит 11, 97, 150

крајеви тумачења 159

лествица вела 89, 110, 112, 147, 157, 158

Логос 10, 76, 113, 129

мајстор речи, Павле 14, 36, 48, 155, 158

манихејци 29, 54

маркионити 29, 31, 54, 73, 108, 118, 119, 120, 121, 122, 132, 149

многоструки сведоци 112, 113, 114, 117, 130, 131, 132

монтанисти 149

мудрост сакривена у тајни 64, 65, 81, 84, 87, 88, 92

намера, позивање на намеру 137, 138, 141, 142, 143, 145

небеско путовање Павлово у 2. Коринћанима 59, 90, 124, 127

нејасност, нејасно, непрозирно 28, 46, 86, 88, 89, 92, 93, 94, 98, 110, 111, 112, 148, 158

неспоразум 16, 17, 24, 32
као извор херменеутичке рефлексије 16, 93

огледало 11, 68, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 108

око душе 87

општа места 2, 25, 39, 40, 41, 42, 47, 48, 149, 150, 153
види и *τόποι*, *topoi* 23, 146

општа места, аргументи у тумачењу текста, херменеутички топоси 2, 23, 25, 32, 39, 40, 44, 45, 46, 47, 55, 56, 64, 68, 85, 91, 103, 104, 149, 150, 153

општа места која подражавају дословно значење 40, 41

општа места против дословног значења 41, 42

откривање вела као опис егзегезе 88, 90, 110

„очити смисао” Писма 154, 156, 157, 158

Павле као тумач Писма 13, 20, 21, 22, 23, 25, 27, 28, 33, 34, 35, 36, 40, 42, 47, 48, 49, 50, 51, 56, 61, 62, 66, 80, 83, 84, 86, 88, 89, 92, 93, 95, 102, 103, 104, 105, 106, 110, 132, 138, 146, 147, 155

Павловски корпус (*corpus Paulinum*) 11, 23, 31, 78, 118, 126, 140

песник, Павле 97, 98, 100

писмо у сузама 140, 143, 145

платонистичка егзегеза 13

поетика, павловска 20, 28, 93, 94, 97, 99, 100, 105

полемика, против Јевреја 103, 105

полемична парадигма тумачења 1, 32, 37, 38, 39, 42, 44, 46, 49, 71, 75, 76, 77, 81, 83, 85, 93, 94, 103, 104, 111, 113, 118, 120, 128, 130, 139, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 159

Посланица Варнавина 11